
Kristina Pahor de Maiti, Darja Fišer

Odnos do videotolmačenja na slovenskem trgu

objavljeno v:

Hotimir Tivadar (ur.): *Slovenski javni govor in jezikovno-kulturna (samo)zavest.*

Obdobja 38. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete, 2019.

<https://centerslo.si/simpozij-obdobja/zborniki/obdobja-38/>

© Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, 2019.

ODNOS DO VIDEOTOLMAČENJA NA SLOVENSKEM TRGU

Kristina Pahor de Maiti

Filozofska fakulteta, Ljubljana
kristina.pahordemaiti@ff.uni-lj.si

Darja Fišer

Filozofska fakulteta in Institut »Jožef Stefan«, Ljubljana
darja.fiser@ff.uni-lj.si

DOI:10.4312/Obdobja.38.143-150

V prispevku predstavljamo rezultate kvalitativne raziskave odnosa različnih skupin strokovnih udeležencev pri videotolmačenju do te oblike tolmačenja. Z metodo polstrukturiranega intervjuja ugotavljamo, da kljub splošno razširjenemu odklonilnemu mnenju o tolmačenju v virtualnem okolju intervjuvanci z videotolmačenjem nimajo izrazito negativnih izkušenj in da ima videotolmačenje velik potencial še posebej na področju sodnega, skupnostnega in poslovnega tolmačenja.

videotolmačenje, tolmačenje na daljavo, videokonferenčno tolmačenje, videokonferenca

In this paper, we describe the results of a qualitative analysis in which we studied the personal experience of different groups of professional participants in a video-interpreting setting. The study conducted by means of a semi-structured interview showed that the stereotypical negative attitude towards video-interpreting is not confirmed through practical experience. What is more, video-interpreting was recognised by the interviewees as having great potential especially at events requiring legal, community or business interpreting.

video-interpreting, remote interpreting, video-conference interpreting, video-conference

1 Uvod¹

V času globalizacije, ko so težnje po rabi skupnega delovnega jezika in zmanjševanju stroškov storitev vse močnejše, lahko za polno funkcionalnost slovenščine poskrbimo tako, da omogočamo njeno neovirano rabo na najrazličnejših področjih. Pri tem so, ko gre za večjezično komunikacijo, ki pogosto poteka na daljavo, tolmači nepogrešljiv vezni člen. Vendar velja splošno prepričanje, da so tolmači v Sloveniji do te nove oblike tolmačenja zadržani. V predstavljeni raziskavi smo tako želeli na podlagi osebnih izkušenj tolmačev, sodnikov in tehnika ugotoviti, ali videotolmačenje lahko predstavlja eno od rešitev, ki bi poenostavila in razširila dostop do tolmaških storitev ter govorcem omogočila neovirano rabo slovenščine.

1 Prispevek temelji na magistrski nalogi z naslovom *Videotolmačenje v Sloveniji* (Pahor de Maiti 2018), ki celovito obravnava stanje videotolmačenja v Sloveniji z vidika tehničnih posebnosti in uporabniških izkušenj.

Prispevek vsebuje kratek pregled sorodnih raziskav in opis zasnove raziskave. Sledijo rezultati, kjer predstavimo, kako tolmači dojemajo videotolmačenje in znotraj tega sebe, govorca in delovno okolje. Nadaljujemo z opisom prednosti in slabosti, kot jih vidijo intervjuvanci. Sledi razmislek o razvoju videotolmačenja. Zaključimo s sklepom in usmeritvami za nadaljnje raziskave.

2 Sorodne raziskave

Prve raziskave videotolmačenja² v sedemdesetih in devetdesetih letih prejšnjega stoletja so dale neenotne rezultate, obenem pa so pokazale, da obstaja precejšen razkorak med objektivnimi izsledki raziskav o videotolmačenju in subjektivnimi poročili tolmačev, ki so pogosto navedli občutek nelagodja (*Video-Mediated Interpreting*). Več avtorjev, med katerimi so npr. Mouzourakis (2008), Lester (2012) in Rosado (2013), piše, da se tolmači v virtualnem okolju počutijo bolj izolirane in zaradi občutka pomanjkljivega nadzora nad situacijo ter strahu pred slabo kakovostjo avdio in video prenosa tudi bolj obremenjene, poleg tega pa morajo razviti dodatne strategije za spopadanje s težavami. Wessling in Shaw (2014) sta ugotovili, da večina tolmačev (za znakovni jezik) v videokonferenčnem okolju izkusi zelo močna čustva, ki ostanejo tudi po končanem klicu, in da so ta čustva večinoma negativna. Med pomembnejšimi sodobnimi raziskavami izstopa tridelni evropski projekt AVIDICUS (2008–2016), namenjen preučevanju videotolmačenja v sodstvu (vključno z opremo, potekom komunikacije in odzivom tolmačev), ki je pokazal, da se nekateri pomembni vidiki pri tolmačenju na kraju dogodka ne prekrivajo s tistimi pri videotolmačenju, zato ni nujno najboljše, če se v virtualnem okolju skuša dosledno poustvarjati značilnosti dogodka na enem kraju, kar nakazuje, da bi videotolmačenje morali obravnavati kot posebno obliko tolmačenja (Braun idr. 2013: 55).

3 Zasnova raziskave

3.1 Hipoteze

V prispevku se podrobneje posvetimo kvalitativni raziskavi odnosa intervjuvancev do videotolmačenja.

Hipoteze so oblikovane na podlagi ugotovitev v sorodnih raziskavah (prim. Mouzourakis 2008; Rosado 2013), v katerih je izpostavljen negativen odnos tolmačev do videotolmačenja, ki temelji predvsem na zadržanosti tolmačev do novosti in na nezaupanju tolmačev v kakovost delovnih pogojev v novem okolju. Hipoteze smo razdelili v tri sklope:

- videotolmačenje skozi oči tolmačev:
 - Hipoteza 1: Tolmači imajo do videotolmačenja odklonilen odnos.
- slabosti in prednosti videotolmačenja:
 - Hipoteza 2: Tolmači z uporabljano opremo niso zadovoljni.

2 Poimenovanje oblike tolmačenja, ki je podprto z videokomunikacijsko tehnologijo, še ni ustaljeno. V prispevku uporabljamo izraz videotolmačenje, ki vključuje zgolj informacijo o mediju (video), ne pa tudi o namenu (konferenčno/nekonferenčno) oz. položaju (tolmač ob eni od strank/tolmač na ločeni lokaciji).

- prihodnost videotolmačenja:
 - Hipoteza 3: Razvoja videotolmačenja v Sloveniji zaradi odklonilnega odnosa tolmačev ne moremo pričakovati.

3.2 Vzorec

Z osrednjega slovenskega spletnega poslovnega portala Bizi.si³ smo z iskalnim parametrom *dejavnost–prevajanje, lektoriranje, tolmačenje* pridobili e-poštne naslove 150 aktivnih pravnih oseb s pravnoorganizacijsko obliko d. o. o. in 1067 pravnih oseb, ki poslujejo pod obliko s. p. Nanje smo se obrnili s prošnjo za sodelovanje v raziskavi, poleg tega pa smo stopili v stik tudi s štirimi stanovskimi združenji (ZKTS, DPTS, Združenje SCIT, DZTPS) in vsemi okrožnimi sodišči v Sloveniji (11). Sodelovanje v raziskavi je potrdilo sedem tolmačev, dva sodnika in en računalniški tehnik s sodišča. Udeleženci so imeli pred raziskavo vsaj eno izkušnjo z videotolmačenjem.⁴

3.3 Potek raziskave in obdelava podatkov

Za namen raziskave in glede na strukturo vzorca smo pripravili tri ločene vprašalnike (za tolmače, sodnika in tehnika). Skupno deset polstrukturiranih intervjujev smo opravili v avgustu in septembru 2017. Odgovore treh intervjuvancev smo prejeli prek e-pošte, sedem intervjujev pa smo izvedli osebno in so trajali povprečno 30 minut. Odgovore smo anonimizirali, tako da je razvidna le vloga intervjuvanca (Tolmač 1, Sodnik 2 itn.), in jih kvalitativno obdelali.

4 Rezultati in razprava

4.1 Struktura intervjuvancev

Med intervjuvanimi tolmači je bilo šest žensk in en moški. Trije tolmači so bili starejši od 50 let, trije mlajši od 50 let, eden pa mlajši od 30 let. Tolmačenje je za tri intervjuvane tolmače od sedmih glavna poslovna dejavnost, dva tolmačita več kot desetkrat letno, dva pa manj kot desetkrat letno. Dva intervjuvana tolmača sta prek videokonferenčne povezave tolmačila le enkrat, eden pogosto, večina pa redko (do desetkrat letno). Z videotolmačenjem se je večina tolmačev srečala na sodišču, nekateri pa (tudi) v drugih institucijah ali poslovnem okolju.

3 Bizi.si: www.bizi.si.

4 Načrtovali smo sicer vključitev posameznikov v vseh vlogah pri videokonferenci s tolmačenjem, ki bi imeli izkušnje z vsaj petih tovrstnih dogodkov, vendar smo morali obe merili prilagoditi zaradi dostopnosti podatkov in števila razpoložljivih kandidatov. Majhno število intervjuvancev je lahko posledica neodzivnosti posameznikov z več tovrstnimi izkušnjami ali dejanskega pomanjkanja posameznikov, ki bi dosegali zastavljeni prag.

V raziskavi so sodelovali tako udeleženci kot udeleženke. Pri predstavitvi rezultatov je uporabljen generični moški spol.

	Vse oblike tolmačenja	Videokonferenčno tolmačenje
Pogosto	3	1
> 10-krat letno	2	/
< 10-krat letno	2	4
1-krat	/	2

Tabela 1: Število tolmačev glede na pogostost uporabljene oblike tolmačenja.

	Sodišče	Druge institucije	Poslovno okolje
Št. tolmačev	4	2	3

Tabela 2: Število tolmačev glede na področje uporabe videotolmačenja.

Vzorec zajema tolmače, ki imajo – razen v enem primeru – redke izkušnje z videotolmačenjem. To lahko kaže na nizko povpraševanje po videotolmačenju ali na dejstvo, da se tolmači zanj redko odločajo. Obenem je zanimivo, da se videotolmačenje ne uporablja izrazito le na sodiščih, kar bi bilo pričakovati zaradi spodbude v obliki Večletnega evropskega akcijskega načrta za e-pravosodje (2008–2018), ampak tudi v poslovnem okolju in na drugih področjih skupnostnega tolmačenja.

4.2 Videotolmačenje skozi oči tolmačev

4.2.1 Vpliv videokonferenčnega okolja na tolmača in njegovo delo

Videotolmačenje je za pet tolmačev od sedmih bolj stresno kot druge oblike tolmačenja, čeprav izkušnja ni nujno negativna, saj je stres vezan na to, da je vse »malo drugače, ni ustaljeno« (Tolmač 2), oz. je izkušnja celo »zelo dobra« (Tolmač 4). Tolmač 2 pravi, da vidi »videotolmačenje kot izjemno dobro in hitro rešitev«, Tolmač 5 pa, da je »videotolmačenje [...] primerljivo z običajnim tolmačenjem pred sodiščem«. Tolmač 6, podobno kot drugi, sicer izpostavi, da mu videotolmačenje ni všeč »zaradi pomanjkanja osebnega stika [...] in ker ima občutek nemoči zaradi nepoznavanja tehnologije«.

Za nekatere od intervjuvanih tolmačev je videotolmačenje napornejše in »ker je manj interakcije z drugo stranjo, [je] posledično treba več koncentracije. [...] Počutim se bolj izpostavljeno, ker ne vem, ali je kamera ves čas usmerjena vame« (Tolmač 7). Tudi Tolmač 1 meni, da zaslon podzavestno povzroča dodatno obremenitev. Morebitne tehnične težave tolmačem povzročajo dodatno skrb, saj je hitro posredovanje zaradi oddaljenosti skoraj nemogoče (Tolmač 3). Podobno pove tudi Tolmač 1: »Za videokonferenčno obravnavo potrebujem drugačno psihološko pripravo, da se naravnam na situacijo, za katero vnaprej vem [...], da bo mogoče kaos [...] in vmes] potrebujem več podpore, večkrat moram kaj vprašati«. Tolmač 7 izpostavi: »Sem manj zadovoljen, ker mi ta neosebna situacija ne ustreza.« Tolmači so sicer zadovoljni s svojim delom in nimajo občutka, da bi bile tipične tolmaške težave vezane na obliko tolmačenja. Za videotolmačenje torej ni mogoče trditi, da negativno vpliva na kakovost tolmačenja, če je na voljo kakovosten prenos (Tolmač 4, Tolmač 7).

Na podlagi odgovorov lahko potrdimo hipotezo 1, ki pravi, da je odnos tolmačev do videotolmačenja odklonilen, čeprav iz rezultatov obenem izhaja, da ne gre za radikalno zavračanje te oblike tolmačenja. Iz odgovorov lahko tudi sklepamo, da razlog za zadržanost tolmačev do videotolmačenja ni nujno samo v neakovostnem prenosu zvoka in slike, ampak tudi v osebnih, vnaprej sprejetih prepričanjih o neustreznosti tovrstne oblike tolmačenja.

4.2.2 Vpliv videotolmačenja na komunikacijo in govorca

Na komunikacijo naj bi po mnenju tolmačev negativno vplivala predvsem »slabša povezava s človekom na drugi strani« (Tolmač 3), »neosebna situacija« (Tolmač 7), ki jo predstavlja videotolmačenje, oz. pomanjkanje očesnega stika, kadar je ta potreben (npr. pri konsektivnem tolmačenju; pri simultanjem tolmačenju na kraju dogodka namreč tudi ni očesnega stika). Intervjuvani tolmači sicer ne zaznavajo posebnih vplivov videokonferenčnega okolja na govorca. Večina meni, da so različni dejavniki (zapletenost besedila, neverbalna komunikacija ipd.) »zelo primerljiv[i] z običajnim tolmačenjem« (Tolmač 4). Res pa je, da je zaradi tehničnih omejitev (zamik, doseg mikrofona ...) treba udeležence pogosteje kot pri tolmačenju na kraju dogodka opozarjati, naj govorijo »bolj počasi, glasneje [oz. naj bodo] pri miru« (Tolmač 2), če ne gre za udeležence, ki so vajeni videokonferenčnega okolja (Tolmač 4).

Odgovori kažejo, da je vsem komunikacija v živo ljubša, saj deluje bolj naravno, večinoma zagotavlja boljši stik z drugimi udeleženci in posledično celovitejši prenos informacij na vseh ravneh. Čeprav tolmači ne opažajo sprememb v strukturi povedanega, se pojavljajo (nehoteni) moteči odzivi udeležencev (pretiho govorjenje, oklepanje mikrofona ipd.), ki pa jih je z ustreznim usmerjanjem in nekaj vaje mogoče odpraviti.

4.3 Slabosti in prednosti videotolmačenja

4.3.1 Slabosti

Videokonferenca s tolmačenjem je primerna »pri manj zapletenih primerih [...] za nabiranje preprostih podatkov« (Tolmač 2), ne pa tudi, ko je treba »vrtati globlje. [... Ker] ni osebnega stika [...], odpadejo emocije ... postane neosebna, sterilna, pragmatična zadeva [...] odpade mimika in gestikulacija [...] ljudje se potegnel[jo] vase in komunikacija postane otežena [...] izkušnja je stoprocentno drugačna« (Tolmač 1), poleg tega je težje razreševati nejasnosti (Tolmač 3, Sodnik 1).

»Velika pomanjkljivost [...] je lahko slaba kakovost zvoka in slike« (Tolmač 4), »težave s povezavo« (Tolmač 2), »zamik na zvezi« (Tehnik 1) in tudi »dejstvo, da ni pregleda nad celo dvorano [...] čeprav do tega lahko pride tudi, če [...] je kabina [na kraju dogodka] postavljena tako, da [se] ne vidi[š] dobro dogajanja« (Tolmač 7).

Na komunikacijo sicer vplivajo različni dejavniki, ki niso nujno problematični zgolj pri videotolmačenju (npr. neustrezen položaj tolmača, slab pregled nad dogajanjem), čeprav lahko ravno videokonferenčno okolje težave potencira. Med glavnimi pomanjkljivostmi izstopajo okrnjen prenos neverbalne komunikacije in tehnične

težave. Tudi razlike v uporabljeni opremi in protokolih na sodelujočih straneh povzročajo tehnične težave, kar krepi miselnost o neuporabnosti takšnih sistemov, zato je treba narediti več v smeri poenotenja standardov in izmenjave dobrih praks.

4.3.2 Prednosti

Videotolmačenje »privarčuje čas, ki bi ga porabili za pot« (Tolmač 4), »poenostavi in poceni [sodni] postopek« (Tolmač 6), »reši veliko težav, sploh če gre za iskanje tolmača za bolj eksotične jezike«⁵ (Tolmač 2), omogoča, »da odpade poseben prevoz oseb, [s čimer] se prihrani pri denarju in času« (Tolmač 1), poleg tega je tolmač v videokonferenčnem okolju lahko »bolj odmaknjen in zato bolj zavarovan [... in] govorca vidi od blizu, ne od daleč« (Tolmač 7). Nenazadnje omogoča »v primeru zdravniških pregledov, da bolniku morda ni tako neprijetno, ker tolmač ni fizično prisoten« (Tolmač 4). Tehnik 1 pravi, da »se je v razmerju do uporabe oprema zdela ekstremno draga, [... zdaj pa je] porast uporabe opreme izjemen, [... zato] ne smemo gledati le na stroške, ampak tudi na to, koliko nam to odpre možnosti«, sploh ob upoštevanju dejstva, da se kakovost prenosa izboljšuje (Tolmač 7, Tehnik 1) in da so bili intervjuvanci v večini primerov z opremo zadovoljni.

Kot je razvidno iz odgovorov, ima videotolmačenje številne dobre plati in čeprav se tehnične težave izpostavljajo kot ena od glavnih slabosti, lahko ovržemo hipotezo 2, ki predpostavlja, da tolmači niso zadovoljni z uporabljano opremo.

4.4 Prihodnost videotolmačenja

4.4.1 Smiselnost razvoja videotolmačenja

Vsi intervjuvanci menijo, da je razvoj vsekakor smiseln in pričakovan, še »sploh na področju tolmačenja za potrebe skupnosti« (Tolmač 4). Čeprav ima videotolmačenje »svoje pomanjkljivosti, [...] so te zanemarljive v primerjavi s koristmi« (Tolmač 2).

Hipoteza 3, ki predpostavlja, da razvoja videotolmačenja v Sloveniji zaradi odklonilnega odnosa tolmačev ne moremo pričakovati, ne drži. Čeprav odgovori kažejo deloma deljeno stališče tolmačev do videotolmačenja, je razvidno, da videotolmačenje lahko predstavlja dobro rešitev za zagotavljanje dostopnejših tolmaških storitev. Ziegler (2017) opozarja, da videotolmačenje ni, ne more in ne sme postati nadomestilo za tolmačenje na kraju dogodka, lahko pa tolmačem predstavlja dodatno storitev, pri čemer se je ob vsakem dogodku nujno vprašati, ali je zanj virtualni medij primeren. Glede na izražene prednosti bi bilo videotolmačenje strateško pomembno podpreti tudi na nacionalni ravni in tako spodbuditi njegovo uporabo ne le na področju sodstva, ampak tudi v zdravstvu in pri upravnih postopkih. Razvoj videotolmačenja mora prednostno vključevati oblikovanje standardov dela,⁶ vključno s tehnično nadgradnjo opreme in varnostnimi protokoli ter ozaveščanjem udeležencev o posebnostih. Brez izoblikovanih standardov bo potek videotolmačenja še naprej prepuščen presoji

5 Jeziki, za katere je na določenem območju na voljo manjše število usposobljenih tolmačev.

6 Mednarodno združenje konferenčnih tolmačev (AIIC) je januarja 2019 objavilo smernice za tolmačenje na daljavo: <https://aiic.net/page/8734/>.

posameznikov. To lahko negativno vpliva na kakovost dela in tolmaško izkušnjo, kar ruši zaupanje v to obliko tolmačenja, hkrati pa odpira možnost, da neustrezni pogoji dela po nareku trga postanejo norma.

4.4.1.1 Izobraževanje o videotolmačenju⁷

Izjava Tehnika 1 glede prejetega izobraževanja vsebinsko povzema odgovore vseh: »Prišli smo v prazen prostor. Potrebno znanje [...] se je oblikovalo sproti. [...] skupaj se učimo iz konkretnih izkušenj in skupaj prilagajamo stvari, tako da se je zdaj že oblikovala neka praksa«. Tolmač 1 pravi, »da bi bilo izobraževanje potrebno za vse udeležence, za vse profile«, saj bi to pripomoglo k boljšemu razumevanju posebnosti videotolmačenja in k večji strpnosti. Izobraževanje naj bi predvsem izpostavilo, »na kaj vse je treba biti pozoren« (Tolmač 7), s pomembnim poudarkom na uporabi opreme (Tehnik 1), s čimer bi se tolmači lahko izognili situacijam, ki jim tehnično ne bi bili kos (Tolmač 3).

Povpraševanje po videotolmačenju se povečuje, zato se bo z njim verjetno srečalo vse več tolmačev. Zanje bi moralo obstajati ustrezno izobraževanje (npr. v obliki seminarja o posebnostih, podrobnejši pripravi, reševanju težav, poteku komunikacije in simulacijah tipičnih videokonferenčnih tolmaških dogodkov), da ne bi bili omejeni zgolj na lastne izkušnje, pridobljene med delom. Slednje bi namreč lahko pomenilo, da je tolmaška storitev, dokler si tolmač ne nabere dovolj izkušenj, slabše kakovosti, kar širi nezadovoljstvo med udeleženci in poustvarja neustrezne delovne pogoje. Tolmačem ustrezna izobrazba pomaga, da nudijo kakovostno storitev in obenem samozavestno zagovarjajo potrebne standarde dela. Pomembno je, da tolmači znajo prepoznati dogodke, ko je prisotnost na kraju dogodka nujna (npr. travmatične situacije v zdravstvu) (Olsen 2017).

5 Sklep

Zaskrbljenost, ki vlada med nekaterimi tolmači in temelji na prepričanju, da bo videotolmačenje nadomestilo bolj tradicionalne oblike tolmačenja in s tem porušilo delovne standarde, je odveč, saj gre za nišno storitev z jasnimi prednostmi in slabostmi. Videotolmačenje prinaša veliko priložnosti za pogostejšo rabo različnih jezikov, torej tudi slovenščine, v mednarodnem okolju, za razvoj področja tolmačenja in širitev poslovanja. Velik potencial se kaže še posebej na področju sodnega, skupnostnega in poslovnega tolmačenja. Z oblikovanjem standardov dela in ozaveščanjem zainteresiranih skupin o posebnostih in zahtevah videotolmačenja ter njegovi primernosti za določen dogodek lahko videotolmačenje postane pozitivna izkušnja za izvajalce in uporabnike tolmačenja.

Za ustrezen razvoj in razumevanje področja so potrebne dodatne (interdisciplinarne) raziskave o vplivu virtualnega okolja na tolmača in kakovost njegovega dela (razlika v dojetju resničnega in virtualnega sveta, učinki daljše izpostavljenosti virtualni komunikaciji, posebnosti virtualne komunikacije, ko je zagotovljen visokokakovostni

⁷ Višješolsko izobraževanje o videotolmačenju je bila tema projekta SHIFT (2015–2018): www.shiftinorality.eu/en/project.

prenos ipd.). Poleg tega bi bilo dobro preveriti tudi, ali je natančno posnemanje situacije tolmačenja na kraju dogodka res najboljši način za izvedbo videotolmačenja ali bi bilo prakso bolje prilagoditi značilnostim virtualnega okolja.

Literatura

- BRAUN, Sabine idr., 2013: *AVIDICUS 2 (2011–2013) – Workshop report*. <http://wp.videoconference-interpreting.net/wp-content/uploads/2014/01/AVIDICUS-2-Workshops-Report.pdf> (dostop 13. 5. 2019)
- LESTER, Giovanna, 2012: Who's in Control? A look at Remote Interpreting? *NAJIT – National Association of Judiciary Interpreters and Translators*. <https://najit.org/whos-in-control-a-look-at-remote-interpreting/> (dostop 12. 5. 2019)
- MOUZOURAKIS, Panayotis, 2008: Remote Interpreter Training – Training for Remote Interpreting. *Cadernos do Centro de Multimédia e Línguas*. <https://multimedialinguas.wordpress.com/edicoes/ano-i-2010/0001-janeiro/panayotis-mouzourakis-%C2%ABremote-interpreter-training-training-for-remote-interpreting%C2%BB/> (dostop 9. 5. 2019)
- OLSEN, Barry, 2017: Remote Interpreting: Feeling Our Way into the Future. *The ATA Chronicle*. www.atanet.org/chronicle-online/featured/remote-interpreting%E2%80%A8-feeling-our-way-into-the-future/#sthash.0qdlq8ei.YHEG1RTTr.dpbs (dostop 13. 5. 2019)
- PAHOR DE MAITI, Kristina, 2018: *Videotolmačenje v Sloveniji. Magistrsko delo*. Ljubljana: Filozofska fakulteta.
- ROSADO, Tony, 2013: Remote conference interpreting: The interpreter's new best friend? *The Professional Interpreter. Bilingual English-Spanish blog on issues important to the professional interpreter*. <https://rpstranslations.wordpress.com/2013/04/23/remote-conference-interpreting-the-interpreters-new-best-friend/> (dostop 9. 5. 2019)
- Video-Mediated Interpreting*. <http://wp.videoconference-interpreting.net/> (dostop 10. 5. 2019)
- WESSLING, Dawn M., SHAW, Sherry, 2014: Persistent Emotional Extremes and Video Relay Service Interpreters. *Journal of Interpretation* XXIII/1.
- ZIEGLER, Klaus, 2017: Panel 1: Interpreters and Technology. *AIIC Symposium on the Future of the Interpreting Profession*. Cartagena 21. 7. 2017. 1:27:30–2:01:20. <https://aiic.net/page/8155/symposium-on-the-future-of-the-interpreting-profession/lang/1> (dostop 9. 5. 2019)